

Problematika odměňování české inteligence v letech 1945—1948 (Příspěvek k objasnění počátků nivelizace)

JIRÍ MAŇÁK

Fakulta technické a jaderné fyziky ČVUT, Praha

V nedávném příspěvku¹ jsme se pokusili ukázat, k jakým změnám došlo v početnosti a struktuře české inteligence v období 1945—1948. Obrovský početní růst, k němuž tehdy došlo, se uskutečnil takřka výhradně růstem úřednictva, zatímco ostatní skupiny inteligence vzrostly jen nepatrně nebo vůbec ne. V tomto příspěvku bychom si chtěli všimnout změn ve hmotném postavení české zaměstnané inteligence.

Pro správné pochopení problematiky je třeba uvést některé poznatky o jejím vývoji do roku 1945. Za předmnichovské republiky se rozdíly v odměňování práce duševní a fyzické ve srovnání se situací za Rakousko-Uherska sice poněkud snížily, ale pořád zůstávaly dosti značné, jak názorně ukazuje porovnání průměrných příjmů z let 1931—1932. Vezmeme-li za základ (100) průměrný příjem pomocného dělníka, pak průměrný příjem havíře byl 137, kvalifikovaného dělníka 146, mistra či předáka 210, zřízence 214, učitele 356, vyššího soukromého úředníka 429 a vyššího státního úředníka 493.² (V některých jiných zemích byly tyto rozdíly asi ještě větší.)³ V letech 1929—1939 došlo u dělnických mezd k poklesu na 80,4 %, kdežto příjmy vyšších úředníků vzrostly na 157,2 procenta.⁴ V roce 1937 byly průměrné platy úředníků o 161,5 % vyšší než průměrné mzdy dělníků a průměrné platy úřednic převyšovaly průměrné mzdy dělnic dokonce o 189,6 %.⁵ Je tedy zcela pochopitelné, že i životní úroveň dělnických

a úřednických rodin byla dosti rozdílná. V letech 1921—1922 dosahovaly průměrné příjmy úřednické rodiny 180,5 % průměrných příjmů rodiny dělnické a v letech 1931—1932 se zvýšily na 188,8 %. V příjmech na osobu byly rozdíly ještě větší: na jednoho člena úřednické rodiny připadalo v letech 1921—1922 192,7 % příjmů jednoho člena dělnické rodiny a v letech 1931—1932 již 209,7 %.⁶ Dá se oprávněně předpokládat, že v dělnických rodinách dosahovanou úroveň příjmů na osobu i na rodinu musel zajišťovat větší počet členů rodiny, tj. že zaměstnanost žen a mladistvých byla v dělnických rodinách vyšší než v rodinách úřednických. Rozdíly v příjmech se odrážely i ve spotřebě, v její rozdílné úrovni a struktuře.⁷ Důsledky krize z počátku třicátých let postihly jak dělnictvo, tak úřednictvo. Podle neúplných údajů se zdá, že nezaměstnanost postihla některé kategorie inteligence relativně ještě více než dělnictvo.⁸ Zhoršilo se i postavení zaměstnané inteligence, přesto však rozdíly v odměňování dělníků a úředníků zůstaly zhruba zachovány.⁹

K závažným změnám dochází po mnichovském diktátu a zejména po nastolení okupačního režimu v roce 1939. Mnoho českých státních i soukromých úředníků, učitelů, lékařů aj. bylo nuceno opustit svá dosavadní působišť v pohraničí a na Slovensku a hledat — stejně jako důstojníci po rozpuštění armády — nové uplatnění ve vnitrozemí. V tzv. Protektorátě politika okupantů směřuje k likvidaci české

¹ Početnost a struktura české inteligence v letech 1945—1948, Sociologický časopis č. 4/1967. V tomto článku jsme také stručně naznačili své pojetí inteligence a zdůvodnili, proč lze statický termín „úřednictvo“ považovat za označení inteligence v zaměstnaneckém poměru.

² A. Chyba: *Postavení dělnické třídy v kapitalistické Československu*, SNPL 1961, str. 184.

³ Tak například v sousedním Maďarsku byl v roce 1938 poměr mezi průměrným platem tkalce a vyššího státního úředníka zhruba 1 : 10 (94 : 909 pengő). Podle disertační práce S. Balog: *Borba Vengerskoj komunistické strany za sozdanje kadrov socialistickéj inteligencii*, Moskva MGU 1958, str. 27—29.

⁴ Chyba: c. d., str. 143.

⁵ Podle údajů A. Zápotockého ve sborníku *Problémy ekonomie lidové demokracie*, vyd. ÚV KSČ 1949, str. 63.

⁶ Vypočteno podle údajů, které uvádí E. Kadlecová ve sborníku *Základní teoretické otázky socialismu a komunismu ve světle výsledků společenských věd*, NČSAV 1962, str. 470.

⁷ Viz Chyba: c. d., str. 185, též I. A. Bláha: *Sociologie inteligence*, Praha 1937, str. 185—187.

⁸ Ze svobodných povolání bylo r. 1933 bez práce 5 823 osob. Kadlecová c. d., str. 470. Z 8 000 členů Spolku inženýrů bylo za krize 2 500 bez práce. Dějiny KSČ, SNPL 1961, str. 276.

⁹ Viz Bláha: c. d., str. 203—207.

inteligence jako k první etapě na cestě k likvidaci celého českého národa. Výrazným projevem této politiky bylo i uzavření českých vysokých škol a celkové omezování přístupu ke vzdělání. Ale i v oblasti rozdělovacích procesů se postavení české inteligence zhoršuje. Zavedení přídělového zásobování prakticky u všech druhů spotřebního zboží vede k snížení a nivelizaci její spotřební úrovně. Do roku 1942 provedli okupanti několikrát zvýšení mezd,¹⁰ které bylo sice kompenzováno růstem cen a zhoršováním pracovních podmínek, ale které svou nivelizační tendencí, zvýhodňující méně placené a nekvalifikované kategorie pracujících,¹¹ mohlo vyvolat dezorientaci, zejména proto, že bylo doplňováno soustavným propagandistickým štváním proti inteligenci, vypočteným na zaostalé předsudky fyzicky pracujících. Česká inteligence byla postižována též nuceným nasazováním na fyzickou práci do zbrojních a jiných závodů, pracujících pro potřeby války.¹² Okupační režim prostředky fyzického násilí, ekonomické nivelizace a sociální degradace zesiluje existenční nejistotu početných skupin české inteligence na nejzazší mez. Česká inteligence si svou nepříznivou situaci uvědomuje jako vnučenou cizí mocí a v osvobození z nacistické okupace vidí i záruku zlepšení svého sociálně ekonomického postavení.

Po osvobození dochází ve vlastnických a mocenských poměrech k takovým zásadním změnám (národní výbory, národní správy, znárodnění aj.), že se mění nejen zaměstnavatel, ale i společenské postavení a poslání české inteligence. Nejde o změny ve směru státního kapitalismu, ale ve směru socialistického uspořádání společenských vztahů, i když charakter státní moci není ještě definitivně rozhodnut. „Zaměstnavatelem“ převážné části inteligence se

stává společnost jako celek, reprezentovaná lidově demokratickým charakterem státních orgánů, podniků, institucí a veřejných organizací. Tím se podstatně rozšiřuje prostor pro uplatnění inteligence — nový režim vytváří příznivé podmínky pro realizaci mnoha smělých záměrů jejich nejpokrokovějších skupin v oblasti školství, kultury, zdravotnictví atd., které v minulosti ztroskotávaly pro odpor vládnoucí buržoazie.

Zároveň je ale třeba velmi zdůraznit, že lidová demokracie nestaví na ekonomickém dědictví buržoazní republiky z doby jejího rozkvětu, ale na dědictví protektorátní ekonomiky z dob jejího rozkladu, na následcích války a okupace.¹³ Jen v průmyslu byly přímé materiální škody odhadovány na 43 až 48 miliard Kčs¹⁴ a v celém národním hospodářství na 347 miliard Kčs.¹⁵ Nepřímé škody, představované neudržovanou a katastrofálně opotřebovanou technikou, rozrušenými spoji, rozbitím výrobních programů a pracovních kolektivů, úpadkem odborných znalostí a pracovní morálky, rozvrácenou měnou, nenasyčeným trhem atd. nelze snad ani v číslech vyjádřit. Následky těchto materiálních škod nebylo možno překonat v nějaké krátké době, a proto se s nimi setkáváme po celé námi sledované období. Obrovský rozsah škod a nemožnost jejich rychlého překonání se odrazily i v sociálně ekonomické situaci obyvatelstva, jehož potřeby vysoce přesahovaly reálné možnosti jejich uspokojení, kdežto prostředky často nestačily ani na zmírňování nejpalčivějších problémů. Sociálně ekonomické problémy mohly být uspokojivě vyřešeny jen na základě úspěšného rozvoje materiální výroby, což byl ovšem úkol na poměrně dlouhou dobu. Vzedmutá revoluční vlna si však vynucovala splnění naléhavých sociálních požadavků co nej-

¹⁰ Koncem roku 1939 jednorázové zvýšení mezd o 10–20 %, v květnu 1940 znovu. V letech 1940–1942 vzrostly mzdy zhruba o jednu třetinu, poté nastala stagnace. *Odboj a revoluce 1938–1945*, Naše vojsko, Praha 1965, str. 87.

¹¹ Například mzdy zemědělských dělníků se v krátké době téměř zdvojnásobily. Tamtéž., str. 87.

¹² Cestou pracovní mobilizace bylo nasazeno na manuální práce asi 20 000 úředníků (viz V. Král: *Otázky hospodářského a státního vývoje v českých zemích v letech 1939–1945*, díl III, NČSAV 1959, str. 289) a asi 10 000 učitelů a profesorů (Archiv ÚRO 2735/0205). V srpnu 1944 byly uzavřeny všechny kulturní podniky a instituce a jejich zaměstnanci nahnáni do zbrojních závodů (viz Král: c. d., str. 318).

¹³ To je třeba zdůraznit tím spíše, že veškerá srovnání v sociálně ekonomické oblasti, která byla prováděna po roce 1945, porovnávala existující situaci se situací předválečnou. Budeme to muset dělat i v této práci, protože většina dostupných údajů nám nic jiného nedovolí.

¹⁴ Přímé věcné škody na budovách, strojích, surovinách a zboží se odhadovaly na cca 18 miliard Kčs, následné škody na dalších 25–30 miliard. Podle M. Reimana ve sborníku *Hospodářství CSR na jaře 1946*, Praha 1946, str. 10–26.

¹⁵ Podle prohlášení ministra financí dr. V. Srobará v Prozatímním Národním shromáždění dne 5. 3. 1946.

dříve. Postoj vlády k tomuto dilematu ukazuje prohlášení ministra sociální péče dr. J. Šoltésze, podle něhož sociální politika vlády „...nesmí ani v tomto přechodném období připustit, aby životní úroveň kterékoliv vrstvy našeho národa klesala pod hladovou hranici, neboť taková hranice již sama o sobě by podlamovala výrobnost našeho národního hospodářství. Naproti tomu jinaké a další zvyšování životní úrovně jest v této přechodné době odůvodněno jenom tam, kde si to zcela imperativně žádá obnovení výrobnosti.“¹⁶

Ukončení války a okupace nemohlo přinést žádnou čarovnou přeměnu sociálně ekonomické situace pracujících. Nemohly se splnit ani iluze některých příslušníků inteligence, že samotným osvobozením se vyřeší i jejich sociálně ekonomické problémy, protože konkrétní situace znemožňovala návrat k systému a úrovni rozdělování z doby první republiky.

Faktor, který nejsilněji ovlivňoval rozdělovací procesy i po osvobození, bylo vázané, přidělové hospodářství. Prakticky všechny potraviny a naprostá většina spotřebního zboží byly na přiděl. Všeobecný a jednotný přidělový systém sám o sobě vnašel do rozdělovacích procesů silné nivelizační prvky a do značné míry stíral rozdíly, které se zachovaly v odměnách za práci. Většina příslušníků inteligence byla vyloučena z okruhu držitelů přidavkových lístků a byla odkázána na poměrně nízké základní přiděly.

Teprve v druhé řadě ovlivňovala rozdělovací procesy úroveň příjmů a výše a struktura cen. Cenový a mzdový systém, který lidová demokracie převzala po okupantech, se zcela rozešel s hodnotovými vztahy. Některé problémy s tím spojené se pokusila vyřešit měnová reforma a s ní spojené úpravy cen a mezd v prosinci 1945. Vůdčí snahou těchto úprav bylo dosažení globální rovnováhy mezi cenami a příjmy obyvatelstva a odstranění hladových mezd. Mzdy a platy, které by i přes trojnásobné zvýšení (reforma měla stabilizovat cenovou a mzdovou hladinu

zhruba na trojnásobku předválečné úrovně) zůstaly pod hranicí existenčního minima, byly zvýšeny nejvýrazněji, což se při nedostatečnosti prostředků nutně muselo projevit na druhé straně nižším zvýšením mezd a platů střední a vyšší úrovně, tj. v podstatě snížením reálných odměn za kvalifikovanější práci.^{16a} Nejzávažnější změny se promítly do relací mezi odměnami dělníků a úředníků (tj. zaměstnané inteligence), jak to ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1

Úřednické platy v porovnání s dělnickými mzdami v českých zemích¹⁷:

(dělnická mzda v příslušné kategorii = 100)

Plat	Rok			
	1937	1946	1947	1948
úředníka	261,5	144,5	138,0 (?)	130,1
úřednice	289,6	147,3	138,8	137,3

Z tabulky jsou zřejmé silné nivelizační tendence, které se prosadily nejvíce koncem roku 1945 při úpravách mezd a platů v souvislosti s měnovou reformou, ale které se v určité míře prosazovaly i potom. Srovnání reálných mezd a platů se situací za předmnichovské republiky vypovídá o nivelizačních tendencích ještě zřetelněji (viz tab. 2).

Tabulka 2

Index vývoje reálných mezd a platů v českých zemích¹⁸:

Rok	1937	1946	1947	1948
Dělníci	100	121	150	188
Úředníci	100	67	78	94
Dělnice	100	129	159	196
Úřednice	100	82	96	117

S vývojem mezd a platů se v závislosti na něm pohybuje i index životních nákladů (rok 1938 = 100):

Rok	1942	1945	1946	1947
Rodina úřednická	154,5	156,9	283,3	278,2
Rodina dělnická	161,8	169,2	308,6	295,0

¹⁶ Z exposé ministra dr. J. Šoltésze v sociálně politickém výboru PNS dne 4. 12. 1945. Tisková informační služba KSC (TISK) 1946.1.

^{16a} Například mzdy zemědělského dělnictva byly zvýšeny v průměru asi šestkrát. Index měsíční nominální mzdy, bereeme-li za základ rok 1938, činil v roce 1946 u deputátníků 653 a u zemědělské čeledi 573. Cíl, roč. III, č. 42, str. 666–7.

¹⁷ Převzaty údaje A. Zápotockého ze sborníku *Problémy ekonomie lidové demokracie*, str. 63. V citovaném prameni je v údajích pro rok 1947 u mužů zřejmě tisková chyba: je uvedeno 188,0, ačkoli všechny dílčí údaje svědčí o pokračující nivelizaci. Došlo zřejmě k záměně číslic 3 a 8.

¹⁸ A. Zápotocký; cit. sborník, str. 63.

Podle Statistické ročenky CSR 1948, str. 267. K největšímu vzestupu dochází u výdajů za ošacení a výživu, přičemž relativně větší zvýšení nákladů na výživu se projevuje u rodin úřednických. Protože nominální příjmy se zvýšily úřednickým rodinám relativně méně než dělnickým, i zvýšení životních nákladů je u nich relativně menší.

Na nutnosti stabilizovat měnu, zabránit inflaci, uvést do pořádku cenový a platový systém se shodly všechny zúčastněné strany. Stanovení konkrétních hledisek a klíčů pro přepočty mezd a platů bylo složitým problémem sociálním i politickým, ve kterém pro různost zájmů již taková shoda být nemohla. Celkový výsledek za dané situace nedostatečnosti ekonomických zdrojů a rezerv představoval kompromis relativně nejprůzračnější pro dělnictvo (jako celek, nikoli pro každou jeho kategorii); dochází k jistému přerozdělení fondů na odměňování, které se citelně dotýká těch skupin pracujících, které byly v minulosti odměňovány relativně lépe. Relace, prosazené při mzdových a platových úpravách z prosince 1945, lze považovat za odraz vlivu existujícího rozdělení sociálních sil v zemi na sociální politiku nového režimu.

Nivelizační tendence v odměňování inteligence se prosadily všeobecně, ale zároveň v jednotlivých pracovních oblastech diferencované co do rozsahu a hloubky. Bude to zřejmější, když porovnáme odměňování inteligence v tzv. soukromých službách a ve státních službách.

*

Největším zásahem do relací odměňování v tzv. soukromých službách (tj. v podstatě v hospodářské oblasti)¹⁹ byla opět měnová reforma a úpravy mezd a platů s ní spojené. Celou řadou vyhlášek (bylo jich asi 80) byly upraveny mzdy a platy tak, aby aspoň zčásti vyrovnaly vzestup cen. Hodinové mzdy, které v květnu 1945 činily 1 korunu, byly při úpravách v prosinci 1945 zvýšeny o 422 0/0, mzdy 2 K na hodinu o 212,5 0/0, 3 K o 141,6 0/0, 4 K o 106,3 0/0 atd., až mzdy 20 K na hodinu

byly zvýšeny jen o 8,5 0/0 a nad 20 K nebyly zvyšovány vůbec.²⁰ Podobným způsobem byly upravovány také platy zaměstnanců v tzv. vyšších službách.²¹ Úřednické platy byly zvýšeny v průměru na 230 0/0 nominální platové úrovně z března 1939. Jejich zvýšení bylo podstatně nižší než u dělníků, kde dosáhlo 280 0/0 u odborných a 300 0/0 u zaučených.²² Nivelizační tendence mzdových a platových úprav je zřejmá — neprojevuje se však jen ve sníženém rozpětí v odměňování duševní a fyzické práce, ale daleko šíře, ve snižování rozdílů v odměňování práce kvalifikované a nekvalifikované vůbec.²³

Rok	1945	1946	1947	1. pol. 1948
Dělníci odborní	176,5	282,9	288,8	290,7
Dělníci pomocní	184,5	304,0	317,0	325,1

Podle Statistické ročenky CSR 1948, str. 65.

Ale již záhy po těchto úpravách se ukázaly závažné problémy, které byly jimi vyvolány. Závažné nesrovnalosti mezi výdělky dělníků a pevnými platy mistrů a technických zaměstnanců vyvolaly živelné hnutí po náležitém ohodnocení technické kvalifikace, což konstatoval i ministr Šoltesz ve zprávě pro předsednictvo vlády.²⁴ Ústřední rada odborů proto vypracovala na jaře 1945 návrh korektury, která by tyto otázky řešila, ovšem „v rozsahu a způsobem, aby nebyl vyvolán impuls u dělnických kategorií k všeobecné vlně zvyšování mezd“. Podle tohoto návrhu byly nakonec zvýšeny platy mistrů o dalších 18 0/0, technických zaměstnanců o 16 0/0 a administrativních zaměstnanců o 12 0/0. V celkovém průměru byl index úřednických platů v tzv. soukromých službách touto korekturou zvýšen na 260 0/0 oproti březnu 1939.²⁵ V důsledku těchto korektur, které se realizovaly v jarních měsících 1946, stouply platy úředníků od února

¹⁹ V dobové terminologii se soukromými službami rozuměly podniky zemědělské, lesnické, průmyslové, živnostenské, obchodní, peněžní, dopravní a jiné bez ohledu na to, zda to byly podniky v soukromé vlastnictví, znárodněné, v národní správě či družstevní. Nepatří sem však podniky státní (např. ČSD) a komunální, i když vyvíjely ekonomickou činnost ve stejné oblasti jako podniky tzv. soukromé.

²⁰ O. S. Schmidt: *K otázce mezd*, Sociální revue XXI, č. 11, str. 271–273.

²¹ Do kategorie zaměstnanců ve vyšších službách byli zařazováni vedle administrativních a tech-

nických úředníků i nižší odborní zaměstnanci (telefonistky, skladníci, řidiči, mistři, dozorcí aj.), které za příslušníky inteligence nepovažujeme.

²² Podle J. Hrona: *O mzdových a platových statistikách šetřeních*, Sociální revue XXI, č. 4, str. 83.

²³ Nominální index hodinových dělnických sazeb se vyvíjel po osvobození takto (březen 1939 = 100):
²⁴ Archiv ÚRO 17.03.

²⁵ Za návrh se postavilo ministerstvo sociální péče, proti němu vystoupil Nejvyšší úřad cenový se zdůvodněním, že návrh není jen korekturou, ale opuštěním nivelizační tendence, která byla základem úprav z prosince 1945. Archiv ÚRO 17.03.

do listopadu 1946 o 33 %, kdežto dělnické hodinové výdělky jen o 26 %. V období od listopadu 1946 do listopadu 1947 se tempo růstu mění a obrací — úřednické platy se v průměru zvýšily o 7 %, dělnické výdělky o 8 %.²⁶

V jednotlivých oborech „soukromých služeb“ byly ovšem relace v odměňování rozdílné. Máme k dispozici bohužel jen údaje o průměrném měsíčním platu úřednických zaměstnanců z května 1947 a údaje o průměrné výši denních mezd dělníků z února 1947. Protože se nevztahují k stejnému datu, můžeme je srovnávat jen s vědomím, že od února do května 1947 došlo u dělnických mezd k jistému růstu a v důsledku toho budou i vykazované rozdíly ve skutečnosti poněkud nižší (viz tabulka 3).

Tabulka 3

Průměrné mzdy a platy v soukromých službách v českých zemích v roce 1947²⁷

	Úřednickí zaměstnanci	Dělníci	Úřednický plat převyšuje dělnickou mzdu o
Soukromé služby celkem	3 437 Kčs	2 476 Kčs	38,8 %
Z toho: Zemědělství a lesnictví	2 817 Kčs	1 422 Kčs	98,1 %
Průmysl a živnosti	3 918 Kčs	2 713 Kčs	44,4 %
Obchod, peněžnictví a doprava	3 117 Kčs	2 373 Kčs	31,3 %

Celkové rozpětí 38,8 % ve prospěch úřednických platů je dosti malé. Relativně nejvyšší ocenění duševní práce v země-

dělství a lesnictví musíme hodnotit pod zorným úhlem celkově nejnižších mezd a platů a poměrně malého počtu inteligence zaměstnané v tomto odvětví. Na druhé straně v obchodě, peněžnictví a soukromé dopravě, kde byl zaměstnán poměrně značný počet inteligence, byly rozdíly při celkově podprůměrných mzdách a platech ještě nižší než celkový průměr. V tomto případě jde o výrazný projev nivelizace, která se dotýká širokého okruhu zaměstnané inteligence.

Podívejme se ještě, nakolik se nivelizační tendence prosadily přímo uvnitř inteligence, zaměstnané v tzv. soukromých službách.

Z tabulky je zřejmý postupný přesun do vyšších platových pásem. Vcelku se zdá diferenciaci soukromouřednických platů

nepříliš rozsáhlá, ale rovnoměrná, všechny skupiny jsou poměrně početné a i ve skupině nad 5000 Kčs měsíčně je v letech

Tabulka 4

Diferenciace úřednických platů v soukromých službách v českých zemích²⁸

Měsíční plat Kčs	1. 12. 1945 %	1. 11. 1946 %	1. 10. 1947 %	1. 2. 1948 %
Do 1 000	12	7	15,6	5,3
1 000 – 2 000	23	12		9,5
2 000 – 3 000	28	26		20,2
3 000 – 4 000	22	23		17,8
4 000 – 5 000	9	15	17,6	17,8
Více než 5 000	6	17	24,4	26,9

²⁶ Archiv ÚRO 1465 0104.

²⁷ Vypočteno z údajů Statistické příručky ČSR 1948, str. 40. Přepočet dělnických denních mezd na měsíční počítá s 26 pracovními dny v měsíci a výsledky jsou zaokrouhleny na celé koruny. Tyto výpočty se zdají potvrzovat správnost údajů

A. Zápotockého, které jsme citovali výše, i opravu, kterou jsme v nich provedli.

²⁸ Vypočteno podle údajů J. Kováče: *Poznámky k problematice daní*, ČJ, roč. III, č. 39, str. 470–471 (pro roky 1945 a 1946), materiálu v Archivu ÚRO 1465 0104 (r. 1947) a Statistické ročenky ČSR 1948, str. 71 (r. 1948).

1947 a 1948 celá čtvrtina úřednických platů. (Je jen škoda, že dostupné údaje neumožňují skupinu nad 5000 dále diferencovat).

Nás ale nejvíce zajímá situace v průmyslu. Podle údajů Statistické příručky můžeme vypočítat, že v roce 1946 průměrný měsíční plat úředníka v průmyslu českých zemí byl 4430 Kčs, a v prvním pololetí 1947 4700 Kčs, zatímco průměrné dělnické mzdy dosahovaly ve stejných obdobích 2690 a 2850 Kčs.²⁹ Na celkové vývojové tendence můžeme soudit podle celostátních údajů o hrubých mzdách a platech v průmyslu mezi lety 1945 a 1947. (Viz tab. 5.)

Tabulka 5

Vývoj hrubých mezd a platů v čs. průmyslu v letech 1945 – 1947³⁰

Rok, měsíc	Průměrný hrubý měsíční příjem		Úřednický plat převyšuje dělnickou mzdu o	
	dělnický Kčs	úřednický Kčs	Kčs	%
1945 říjen	1 575	2 875	1 300	82,5
1946 leden	2 251	3 501	1 250	55,5
duben	2 475	4 180	1 705	68,8
červenec	2 809	4 409	1 600	56,9
říjen	3 008	4 738	1 703	57,5
1947 leden	3 011	4 731	1 720	57,1
duben	3 052	4 985	1 933	63,3
červenec	3 283	5 073	1 790	54,3
říjen	3 362	5 153	1 791	53,2

Porovnání ukazuje, že růst dělnických mezd byl celkově rychlejší než růst úřednických platů. Dělnické mzdy vzrostly v čs. průmyslu od října 1945 do listopadu 1947 o 110,4 %, kdežto úřednické platy jen o 80,6 %.³¹ Kromě sezónních vlivů uvedená tabulka zřetelně obráží úpravy z prosince 1945, i jejich korekturu z jara 1946. I v průmyslu se nivelizace v odměňování prosazovala, ale přece jen relativně méně než v jiných pracovních oborech; přitom mezi jednotlivými průmyslovými odvětvími byly značné rozdíly. Při mzdových a platových úpravách koncem roku 1945 se nivelizace nejsilněji prosadila v oboru zpracování železa a kovů (strojírenství), v oděvním, stavebním, hutním a chemickém průmyslu. Naproti tomu

průmysl báňský a textilní vykazují tendenci spíše opačnou — rozdíly mezi platy a mzdami se po této úpravě zvětšují. V rozmezí zachycených dvou let byl růst úřednických platů dokonce rychlejší než růst dělnických mezd v průmyslu báňském, lihovarnickém, potravinářském, pílařském, sklářském a textilním; v kožedělném a energetickém průmyslu stouply mzdy a platy rovnoměrně; v ostatních oborech byl růst dělnických mezd rychlejší než růst úřednických platů. V říjnu 1945 byly nejmenší rozdíly na pilách (pouhých 232 Kčs) a ve sklárnách (622 Kčs), největší rozpětí vykazovala výroba železa (2218 Kčs), cukrovary (2107 Kčs) a

strojírenství (1710 Kčs). V listopadu 1947 bylo nejmenší rozpětí v plynárnách a vodárnách (350 Kčs) a v energetice (1345 Kčs), největší v průmyslu báňském (2762 Kčs) a papírenském (2634 Kčs).³²

Na závěr této pasáže si ještě všimněme odměn vedoucích kádrů znárodněného průmyslu. V tisku se sice často objevovaly polemické články na toto téma, ale konkrétní údaje se v nich objevily jen sporadicky, což samo o sobě je dosti příznačné. Podle těchto sporadických údajů v tisku se platy ředitelů znárodněných podniků pohybovaly kolem 20 000 Kčs měsíčně a platy generálních ředitelů celých průmyslových odvětví nepřesahovaly částku 30 000 Kčs měsíčně.³³ Platy vedoucích kádrů znárodněného průmyslu byly před-

²⁹ Statistická příručka CSR 1948, str. 55.

³⁰ Archiv ÚRO 1465/0104, přílohy. Rozdíly vypočetl autor.

³¹ Tamtéž.

³² Vypočteno podle materiálu v Archivu ÚRO 1465 0104.

³³ Tvorba 1947, č. 5, str. 96–98 a č. 43, str. 848. V celé CSR počet vedoucích kádrů znárodněného průmyslu a peněžnictví nepřevyšoval 11 000 osob. Podle statistik dané ze mzdy bylo v celé CSR jen 8 456 osob s příjmy od 10 do 20 tisíc, a jen 370 osob mělo příjmy od 20 do 40 tisíc měsíčně. Cil, roč. III, č. 35, str. 555.

mětem útoků jak ze strany odpůrců lidově demokratického režimu, tak i ze strany sektářských elementů³⁴ a zeostalých vrstev dělnické třídy, mezi nimiž byly nivelizační snahy zvláště silné. Jejich projevem byl například i ohlas na článek Gustava Klimenta z léta 1945, který kritizoval rozhodnutí závodní rady a národní správy jednoho velkého podniku, že žádnému zaměstnanci nevyplatí větší mzdu než 4000 Kčs měsíčně, jako rozhodnutí nesprávné, vyhánějící kvalifikované odborníky ze závodů.³⁵ Záplava dopisů přímo nebo nepřímo schvalujících kritizovaný postup byla odpovědí na tento dosi nesmělý pokus odsoudit živelné nivelizační tendence a subjektivismus v otázkách odměňování.³⁶ Proti podobným náladám bylo zaměřeno vystoupení Kl. Gottwalda před soukromými zaměstnanci 3. 5. 1946, v němž důrazně prohlásil, že komunisté nemají nic společného s maloměstským rovnostářstvím, ale že usilují o to, aby práce veškeré inteligence byla odměňována po zásluze.³⁷ Na zasedání ÚV KSČ v září 1946 s veškerou rozhodností odsoudil sektářské útoky na platy ředitelů znárodněných podniků.³⁸ V každém případě jak tato vystoupení, tak skutečná výše odměn vedoucích kádrů znárodněného hospodářství je svědectvím dobré snahy vlády NF, vedení KSČ i ÚRO v rámci možností náležitě zhodnotit význam nejvýše kvalifikovaných technických a ekonomických kádrů i finančně, přesto, že to naráželo na určitý odpor zdola.

*

Základní principy platových poměrů ve státních a veřejných službách byly zastaralé, složité a nepřehledné. V podstatě hodnotily dosažené vzdělání, počet odsloužených let a vykonávanou funkci. Vlastní úroveň platů a jejich odstupňování prodělalo do roku 1945 řadu změn, v nichž se všeobecně (zejména za okupace) uplat-

nily tendence směřující ke snížení celkového rozpětí.

Po osvobození šlo na tomto úseku o dva závažné sociálně ekonomické úkoly — o odstranění křivd spáchaných na státních zaměstnancích okupanty a o celkovou úpravu platových a služebních poměrů, o jejich modernizaci.

První úkol byl splněn poměrně rychle. Na základě presidentského dekretu č. 58/1945 byly státním a veřejným zaměstnancům přiznány zvláštní příplatky, které u nejnižších platů (do 20 000 Kčs ročně) byly nejvyšší, 30 %, a s vyšší platou se snižovaly. Presidentské dekrety č. 53 a 59 z roku 1945 odčiňovaly křivdy způsobené zastavením postupu a jmenování. Na jejich základě došlo k rozsáhlé nominační a renomační akci, která přinesla hmotné výsledky zejména vyšším kategoriím. V souvislosti s měnovou reformou byly zákonem č. 159/1945 přiznány státním zaměstnancům další příplatky: svobodným 3000 Kčs, ženatým 5400 a na každé dítě 1800 Kčs ročně. Výrazně se tedy při těchto úpravách uplatnilo hledisko sociální. V průměru dosáhly nominální platy státních zaměstnanců po měnové reformě 212 % úrovně z roku 1938, tedy podstatně nižší než u zaměstnanců soukromých.³⁹

Pokud jde o druhý úkol, o modernizaci platových a služebních poměrů, ten se do února 1948 realizace nedočkal, přesto (anebo snad právě proto), že byl po celé toto období předmětem politického boje.

Podívejme se nyní na změny, které nastaly v odměňování jednotlivých úřednických kategorií státních zaměstnanců za okupace a po osvobození ve srovnání se situací první republiky. (Viz tab. 6.)

Tabulka 6 porovnává indexy nominálních platů. Indexy reálných platů by se daly vypočíst pro rok 1946 přibližně tak, že by se index čistých nominálních platů dělil třemi. V průměru byly reálné platy státních zaměstnanců o jednu pětinu nižší

³⁴ Například v sociálně demokratickém tisku zejména J. Veltruský a V. Salus útočili proti „příliš vysokým“ platům vedoucích kádrů znárodněného průmyslu (srv. Cil, roč. III, č. 22, 31, 40). Peroutkův „nezávislý“ Dnešek neutočil ani tak na výši platů, jako spíše všeobecně na osoby vedoucích, protože prý byli vybráni podle politických hledisek a odborně byli neschopní nebo aspoň nezkušení (srv. Dnešek, roč. I, č. 9, roč. II, č. 16 a 19).

³⁵ Rudé právo 10. 8. 1945.

³⁶ Archiv ÚRO 1945, pres. 423. Typický je pro svou argumentaci dopis jednoho fidiče z Prahy,

kteřý vyslovuje nespokojenost nad tím, že ještě vůbec nějaké rozdíly ve prospěch fidičů práce existují. Vidí v nich dokonce zdroj existujících poliží. Kdyby prý lidé na vedoucích místech měli stejné platy jako dělníci, měli by prý větší zájem na zlepšení poměrů a již dávno by došlo k nápravě. Tamtéž.

³⁷ Srv. K. Gottwald: *Spisy XII*, str. 37.

³⁸ Tamtéž, str. 220.

³⁹ Podle bulletinu Zprávy pro závodní organizace a členy KSČ ve veřejných úřadech a podnicích 1947, č. 3.

Tabulka 6

Indexy čistých platů státních zaměstnanců v českých zemích⁴⁰

(rok 1938 = 100)

Funkční zařazení	Rok 1944	Rok 1946
Služební třída I (abs. vysokých škol)		
Odborový přednosta	135,0	150,1
Vládní (minist.) rada	139,6	156,2
Vrchní rada	157,1	176,8
Rada	169,2	197,6
Vrchní komisař	180,7	226,3
Komisař	182,7	238,9
Služební třída II (abs. středních škol)		
Vrchní ředitel	152,0	176,4
Ředitel	160,8	190,9
Vrchní tajemník	175,4	233,6
Tajemník	178,5	234,8
Adjunkt	180,3	257,6
Služební třída III (abs. obchodních škol)		
Vrchní kontrolor	151,4	182,7
Kontrolor	161,7	210,4
Revident	163,7	226,8
Asistent	171,0	252,1
Služební třída IV (bez odb. vzdělání)		
Vrchní správce	145,6	178,1
Správce	162,1	211,9
Vrchní oficiál	165,5	229,3
Oficiál	172,4	256,4
Pomocný kancelářský personál		
Vrchní kanc. oficiant	188,6	284,8
Kancelářský oficiant	189,1	293,5
Kancelářský pomocník	194,0	301,8

než v r. 1938, reálné platy státních úředníků klesly ještě víc.⁴¹ Z tabulky je taky zřejmé, že nivelizační tendence se začaly prosazovat již za okupace a po osvobození zesílily. V důsledku toho se platové

rozpětí mezi nejnižšími a nejvyššími platy mezi roky 1938 a 1946 snížilo zhruba na polovinu.⁴² Další zajímavý aspekt je v tom, že zvýšení platů po úpravách z roku 1945 bylo největší u platů nástupních,

⁴⁰ Podle Zpráv SÚS 1946, č. 55, str. 424–431. Jde o čisté platy v prvním stupni služného u ženatých zaměstnanců s jedním dítětem.

⁴¹ Zprávy pro závodní organizace KSČ 1947, č. 1.

⁴² Jestliže například plat odborového přednosty v roce 1938 představoval 621,3 % platu zřízence, pak

v roce 1946 již jen 317,8 %, vládního rady 465,2 a 247,5, vrchního rady 351,4 a 211,6 rady 283,5 a 189,6 vrchního komisaře 202,0 a 155,7, komisaře 169,4 a 137,8. Podobné tomu bylo i u ostatních kategorií. Vypočteno podle Zpráv SÚS 1946, č. 55, str. 424–431.

kdežto u platů zaměstnanců s delší praxí se postupně snižovalo.⁴³

Služební třídy	V počá- tečních letech	Po 15 letech	Po 30 letech
I (vysokoškoláci)	275,0	246,9	187,2
II (středoškoláci)	315,0	250,0	205,4
III (abs. obch. škol)	319,7	250,0	212,8
IV (bez odb. vzděl.)	326,7	250,0	214,0
Pomocný kancelářský personál	372,3	297,0	217,0
Zřizenci	391,6	351,3	281,1

Všimněme si ještě odstupňování platů ve státní službě ve srovnání s platy ve službách soukromých, jak je ukázalo jednorázové šetření k 1. říjnu 1947. (Viz tab. 7.)

Tabulka 7 ukazuje poměrně malou diferenciaci platů u státních zaměstnanců —

více než polovina jich měla příjem mezi dvěma až třemi tisíci. Z toho je možno soudit, že relativně nejprimitivnější práce byly ve státních službách placeny poměrně nejlépe, mnohem lépe než v soukromých službách, zatímco u prací kvalifikovanějších a náročnějších tomu bylo právě naopak: příjmy nad 5000 Kčs měsíčně měl ve státních službách relativně menší počet zaměstnanců (6,5 % celkového počtu) nejen ve srovnání se zaměstnanci soukromými (24,4 %), ale dokonce i ve srovnání s dělníky (7,9 %).⁴⁵ Ještě markantněji vyplynou tyto skutečnosti ze srovnání měsíčních platů administrativních a technických zaměstnanců v průmyslu s platy náročností, složitostí a odpovědností jim odpovídajících skupin úředníků ve státní správě (viz tab. 8):

Nebylo by správné předem odmítat nižší úroveň platů ve státní správě jako něco zcela a vždy nesprávného. Nižší platová

Tabulka 7

Odstupňování příjmů u státních a soukromých zaměstnanců k 1. 10. 1947⁴⁴

Průměrný hrubý měsíční příjem Kčs	Státní zaměstnanci — %	Soukromí zaměstnanci %
Do 2 000	5,3	15,6
2 000—2 500	24,8	10,2
2 500—3 000	26,5	11,3
3 000—3 500	16,6	10,5
3 500—4 000	9,5	10,5
4 000—4 500	6,8	9,2
4 500—5 000	4,0	8,4
nad 5 000	6,5	24,4

Tabulka 8

Průměrné hrubé platy úředníků v průmyslu a ve státní správě v českých zemích k 1. X. 1947⁴⁶

Platové skupiny	Průmysl	Státní správa	Rozdíly v neprospěch úředníků státní správy	
			v Kčs	v %
A 1—T 1	2 762	2 572	220	7,9
A 2—T 2	3 279	2 651	628	19,2
A 3—T 3	4 057	3 204	853	21,0
A 4—T 4	5 136	3 710	1 426	27,8
A 5—T 5	7 598	4 600	2 998	39,5
Vedoucí	10 606	6 705	3 901	36,8

⁴³ Platy státních zaměstnanců podle délky praxe v českých zemích v r. 1946 (nominální výše platu v roce 1939 = 100):

Podle Zpráv pro závodní organizace KSČ, 1947, č. 3.

⁴⁴ Archiv ÚRO 1465 0104. Jde o výsledky šetření vládní komise, která porovnáním platů státních a soukromých zaměstnanců měla připravit podklady pro úpravu platů ve státní a veřejné správě.

⁴⁵ Archiv ÚRO 1465 0104.

⁴⁶ Tamtéž. Jde o výsledky šetření již zmíněné vládní komise. Výpočty rozdílů provedl autor. Srovnání se týká pouze úředníků, nikoli pomocného personálu a zřizenců, kde byly naopak rozdíly ve prospěch státních zaměstnanců. V čistých platech dokonce i v nejnižší úřednické skupině (A 1—T 1) byly nepatrné rozdíly ve prospěch státních zaměstnanců (19 Kčs, tj. 0,8 %).

atraktivita státní správy může být prostředkem k usměrnění přílivu pracovních sil do oblastí společensky prospěšnější činnosti (do výroby a do služeb). Mělo by se jí používat ale jen za jistých podmínek a jen pro oblast vlastní administrativy. Nelze totiž považovat za správné uplatnění tohoto principu i na techniky a inženýry ve státních podnicích a na učitele, profesory a lékaře ve státních školských a zdravotnických institucích, jak se to ve skutečnosti stalo. Tak např. platy učitelů se po úpravách z prosince 1945 zvýšily jen na 176 0/0 úrovně z r. 1939⁴⁷ a v r. 1947 po přiznání zvláštních příplatků, jimiž se platy učitelů a profesorů vyrovnávaly na úroveň úřednických platů ve státní administrativě ve skupinách se stejným nebo rovnocenným vzděláním, byl průměrný hrubý plat učitele 3587 Kčs a profesora střední školy 4985 Kčs.⁴⁸ Lékaři ve státních a veřejných službách patřili k nejhůře odměňovaným příslušníkům inteligence — jejich průměrný hrubý měsíční příjem v říjnu 1947 byl 2586 Kčs;⁴⁹ byli tedy placeni asi na úrovni zaměstnanců v pomocné kancelářské službě!

Všechny uvedené údaje ukazují, že nivelizační tendence se ve státních službách prosadily mnohem výrazněji než v oblasti tzv. služeb soukromých. Základní příčina spočívá zřejmě v obrovském početním růstu státních a veřejných zaměstnanců, zejména v nejnižších úřednických kategoriích, a v omezenosti a nedostatečnosti prostředků na jejich odměňování. Existující systém odměňování nejen nepůsobil u nejnižších kategorií ve smyslu odpudivém, ale právě naopak, přitahoval do nich nové a nové síly. Paradox spočíval v tom, že právě tyto skupiny státních zaměstnanců byly nejvíce se svými příjmy nespokojeny a usilovaly o jejich zvýšení i za cenu další nivelizace, ježž prosazení by přitažlivost státních služeb v nejnižších kategoriích dále zvýšilo, čímž by se blud-

ný kruh problému jenom zpevňoval. Nespornou skutečností také je, že návrhy představitelů KSČ a ÚRO na řešení platových problémů státních zaměstnanců z konce roku 1947 a počátku roku 1948 vycházely nivelizační tendenci do značné míry vstříc. To nelze vysvětlit jinak než ohledem na skutečnost, že otázka moci a tím i charakteru a dalšího vývoje lidové demokratického režimu nebyla definitivně vyřešena a že s ohledem na politický charakter kvalifikovanějších kádřů, které svou kariéru ve státních službách většinou začaly za buržoazní republiky a k novému režimu projevovaly určitou nechuf. až odpor, politika komunistů se musela opírat především o masy nižších státních úředníků a zřízenců.⁵⁰ Shoda okolností, že platový problém státních a veřejných zaměstnanců se stal do značné míry východiskem pro řešení mocenských otázek, způsobila, že okamžité politické potřeby musely mít přednost před dlouhodoběji působícími potřebami celospolečenskými. Otázka, proč se nivelizační tendence reprodukovaly i po vyřešení mocenských otázek, by si vyžádala další analýzu, která by nutně přesáhla rámec této stati.

*

Dosavadní poznatky o odměňování české inteligence v letech 1945—1948 můžeme shrnout asi takto:

1. Nivelizační tendence v odměňování se prosadily všeobecně. Porovnání jejich konkrétních projevů a hloubky ukazují poměrně závažné rozdíly ve sféře hospodářského života (v tzv. soukromých službách) a ve sféře státní a veřejné správy. V obou případech byla rozhodujícím předělem měnová reforma a s ní spojené úpravy mezd a platů v prosinci 1945. V soukromých službách byl stanoven relativně příznivější klíč pro přepočty platů inteligence v tomto sektoru zaměstnané než u inteligence zaměstnávané stá-

⁴⁷ Cil, roč. II, č. 36, str. 572.

⁴⁸ Archiv ÚRO 2735/0206. Začínající středoškolský profesor měl 2 150 Kčs měsíčně (Dnešek roč. I., str. 479). Relativně nejlépe byli placeni vysokoškolské profesori — podle všech vyhlášek, které jejich platy upravovaly, mohli dosáhnout až 13 000 Kčs hrubého měsíčního platu. Archiv ÚNS, tisk 1216.

⁴⁹ Archiv ÚRO 1465/0104. Platy začínajících lékařů ve veřejných nemocnicích nedosahovaly dlouho ani 2 000 Kčs měsíčně a teprve po květnu 1946 byly zvýšeny tzv. rizikovými příplatky. Ani nejkvalifikovanější lékaři nebyli placeni dobře — hrubé platy primářů se pohybovaly mezi 3–4 tisíci měsíčně. Podle Tvorby, 1947, č. 4, str. 78.

⁵⁰ Sociální hledisko v řešení otázky platů státních zaměstnanců jako rozhodující je vidět v prohlášení J. Felcmana, předsedy komise pro státní a veřejné zaměstnance při ÚV KSČ: „Jestliže se v dané chvíli někomu nevede dobře — a to je bezesporu hlavní argument pro úpravu platů, pak jsou to ti, kteří dostávají nejméně.“ TISK, roč. IV (1948), č. 8. V komunistickém tisku byl např. Majerův návrh platové úpravy ironizován jako návrh, který hledá největší chudáky mezi sekáči a šéfy a vládními rady a cpe jim do kapes vysoké částky, zatímco nižší a střední kategorie státních zaměstnanců by nedostaly ani tolik, kolik jim zaručoval návrh ÚRO. Srv. TISK, IV, č. 4.

tem a jeho orgány, národními výbory. Když se projevíly některé záporné důsledky platové reformy, byl klíč u soukromých zaměstnanců ještě poněkud vylepšen. Naproti tomu u zaměstnanců státní a veřejné správy a podniků ve státní a veřejné správě přinesla úprava platů v prosinci 1945 největší nivelizační zásahy v oblasti odměn za práci vůbec, které až do roku 1948. do rozhodnutí mocenských otázek, nedoznaly žádných korektur.

2. V hospodářském sektoru nebyla hloubka nivelizačních opatření stejná ve všech odvětvích. Největší byla v obchodě, peněžnictví a dopravě. V průmyslu byla relativně nejmenší. z jednotlivých průmyslových oborů bylo nivelizačními tendencemi postiženo nejvíce strojírenství. Nivelizační mzdové a platové úpravy a jejich reprodukcí se důsledky snížily nejen rozdílů v hodnocení práce duševní a fyzické, ale i rozdílů v hodnocení práce kvalifikované a nekvalifikované uvnitř prací jak duševních, tak i fyzických. Postihly nejen inteligenci, ale i kvalifikovanější složky dělnické třídy. Přes všeobecné prosazování nivelizačních tendencí se přece jen v hospodářském sektoru — a jmenovitě v průmyslu — podařilo udržet relativně nejdiferencovanější odstupňování příjmů. Představitelé KSČ a ÚRO měli rozhodující podíl na prosazení poměrně vysokých odměn u vedoucích kádrů znárodněného průmyslu a peněžnictví.

3. Příčiny toho, že se ve sféře veřejných služeb nivelizační tendence prosadily nejsilněji, těsně souvisí s vysokými početními stavy úřednictva, s problematikou jeho politického charakteru a postoje v revolučních událostech. Ve státních a veřejných službách se také nejsilněji projevíly nivelizační tlaky mezi nižšími kategoriemi státem zaměstnané inteligence. V přístupu k řešení platových otázek státních a veřejných zaměstnanců u jednotlivých politických stran převažovalo hledisko mocensko-politické.

V současné době je nivelizace velmi ostře a takřka jednomyslně odsuzována.

Její hlavní kořeny, jak námi uvedené údaje ukazují, spočívají již v období 1945 až 1948. Nebylo by jistě nijak nesnadné z hlediska našich dnešních zkušeností kritizovat revoluční a porevoluční nivelizaci a v nynější situaci spatřovat jen následky jejího dlouhodobého působení. Domníváme se však, že problém nivelizace je mnohem složitější, než aby bylo možno se s ním takto jednoduše vypořádat.

Bezprostředně po osvobození upozorňovali někteří naši národohospodáři, že z ekonomického hlediska jistá nivelizace odměňování může být na místě jen v zemích s vysokou produktivitou práce a s převahou nabídky nad poptávkou na trhu zboží: za takové země považovali v té době jen USA a Švédsko. (V tomto smyslu se jistě nivelizační tendence prosadily po překonání následků války i v dalších vyspělých kapitalistických zemích.)⁵¹ U nás však došlo k nivelizaci v podmínkách právě opačných. Bylo tomu tak proto, že v revoluci, která u nás v tomto období probíhala, se prosazovaly masové představy o lepším životě. K jejich uskutečnění se nabízely v podstatě jen dvě cesty. Jedna byla cesta pozitivního budování, tvorba nových hodnot, když revolučním zásahem byly odstraněny překážky zvyšování celospolečenského bohatství. Plody postupu po této cestě se mohly projevit až po delší době a jejich množství a kvalita by byly ovlivněny nejen vynaloženým úsilím, ale i objektivními předpoklady vnitřními a vnějšími. Druhá cesta byla cesta přerozdělení existujícího společenského bohatství, cesta změn podílu jednotlivých tříd a vrstev na něm. Právě s touto cestou spojovala největší část pracujících své úsilí o lepší život. A čím méně je revoluce schopna dosáhnout hmatatelných výsledků na poli výroby, čím méně je schopna touto cestou zlepšovat životní podmínky lidu, tím více a hlouběji musí sahát do sféry rozdělování, kde zvýhodňuje ty síly, o které se opírá, které jsou hlavní silou revoluce, a postihuje ty, které se staví proti nebo které se pohybují stranou hlavního revo-

⁵¹ L. Dziedzińska ve své kandidátské disertační práci *Příspěvek k sociologickému pojetí inteligence*, UML, 1966, str. 179 an., ukazuje na snižování rozdílů v odměňování mezi dělnictvem a nižšími a středními kategoriemi úřednictva a na prohlubování rozdílů mezi všemi těmito kategoriemi na

jedné straně a vysoce kvalifikovanými řídicími kádry na druhé straně ve většině vyspělých kapitalistických zemí od druhé poloviny padesátých let. Na podobné tendence ukazují i čísla, která uvádí J. Volek v článku *Lidé v hospodářském zázraku USA*, Nová mysl 1966, č. 15, str. 26.

lučního proudu.⁵² Potvrzením těchto starých poznatků je i způsob a rozsah „odstraňování nezdravých rozdílů“ v odměňování v našich podmínkách, které lze považovat za mimořádné opatření, vynucené sociálně ekonomickými potřebami rozvíjející se revoluce v podmínkách obecného nedostatku. Posuzováno z této strany má nivelizace zásluhu na tom, že masy v minulosti nejhůře odměňovaných pracujících považují nový, lidově demokratický režim za svůj. V tehdejších podmínkách mohla nivelizace zajistit „sociálně spravedlivější“ rozdělení ekonomických

statků, nemohla však zajistit jejich rychlý růst. V tom je právě jedna z příčin úspěchu naší poválečné konsolidace i její omezenosti. Nivelizace mohla mít jen dočasné oprávnění diktované potřebami boje o revoluční přeměny v oblasti politicko-mocenské a vlastnické, kdežto perspektivnější zájmy rozvoje výroby a společnosti vyžadovaly její odstranění. V každém případě dnešní naše situace jen potvrzuje, že řešení bylo neúměrně oddalováno, aniž by to umožnilo vyhnout se nezbytným průvodním těžkostem.

⁵² Pozoruhodnou úvahu o těchto otázkách obsahuje článek M. Reimana *Ještě o heslu „Za větší národu“*, Sborník historických prací o naší cestě k socialismu, 1966, str. 322 an.